

Anna Kujawa

OCHRONA GRZYBÓW WIELKOOWOCNIKOWYCH W POLSCE – STAN AKTUALNY, PROBLEMY I WYZWANIA. GŁOS W DYSKUSJI

Conservation of macromycetes in Poland: status quo, problems and challenges. A voice in the discussion

ABSTRAKT: W artykule przedstawiono teoretyczne założenia ochrony gatunkowej grzybów w Polsce, określono trudności, jakie spotyka się w praktycznej ochronie gatunków. Określono potrzebę rewizji zarówno listy gatunków chronionych, jak też czerwonej listy. Przedstawiono ogólne kryteria doboru gatunków do listy gatunków chronionych oraz czerwonej listy, a także zaproponowano rozszerzenia czerwonej listy o informacje mające praktyczne zastosowanie w ocenach walorów danego terenu dla grzybów wielkoowocnikowych oraz w ochronie stanowisk gatunków ginących.

SŁOWA KLUCZOWE: ochrona gatunkowa grzybów, ochrona ścisła, ochrona bierna i czynna, czerwona lista

ABSTRACT: The article presents theoretical assumptions for species protection of fungi in Poland and defines the challenges encountered in the practice of species conservation. The need to revise both the list of protected species and the red list was also presented, followed with general criteria for selection to both of these specifications. It was proposed to expand the red list with information of practical significance in estimating the values of a given area for the large fructification fungi and in conservation of the localities of disappearing species.

KEY WORDS: species conservation of fungi, strict protection, passive and active conservation, the red list

Wstęp

Historia ochrony grzybów wielkoowocnikowych w Polsce ma już kilkudziesięcioletnią historię. Ochrona gatunkowa grzybów postulowana od lat 40. XX wieku (Orłowski 1949 za Wojewodę 1965), dzięki pracy wielu mykologów (Orłowski 1957, Skirgiełło 1961, Wojewoda 1969, 1976, Ławrynowicz 1978) znalazła swój wyraz prawny dopiero w 1983 roku w postaci rozporządzenia Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego (Dz. U. Nr

27, poz. 134). Jednocześnie był to pierwszy w Europie dokument prawny obejmujący ochroną gatunkową tę grupę organizmów (Grzywacz i Nieto 1989, Ławrynowicz 2004). W roku 1983 na liście gatunków ściśle chronionych znalazło się 10 pozycji zawierających 21 gatunków. Dwadzieścia lat później na mocy nowego rozporządzenia Ministra Środowiska (Dz. U. Nr 168, poz. 1765), pod ścisłą ochroną znalazło się niemal 100 gatunków (52 pozycje).

Problem wymierania grzybów w Europie jest od kilkudziesięciu lat szeroko dyskutowany (Arnolds i de Vries 1993, Koune 2001), co znalazło wyraz w syntetycznym opracowaniu omawiającym zagrożenia bioty grzybów i sposoby ich ochrony (Senn-Irlet et al. 2007) oraz zaowocowało przygotowaniem listy 33 gatunków najbardziej narażonych na wymarcie i zgłoszonych do objęcia konwencją berneńską (Dahlberg i Croneberg 2006).

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej i ujednoczeniu w wielu punktach prawa dotyczącego ochrony przyrody powołano w Polsce nową formę ochrony – obszary Natura 2000. Dla nich, podobnie, jak dla parków narodowych, parków krajobrazowych oraz rezerwatów wymagane jest sporządzenie planu ochrony. Do tej pory grzyby wielkoowocnikowe były często w planach ochrony traktowane marginalnie lub pomijane. W przypadku parków narodowych, w których ochronie podlega „cała przyroda” konieczne jest uwzględnianie grzybów w planach ochrony. Podobnie w rezerwach przyrody i parkach krajobrazowych, gdzie w planach ochrony powinna być umieszczona „charakterystyka i ocena stanu przyrody”, ocena różnorodności gatunkowej grzybów wielkoowocnikowych powinna wchodzić obligatoryjnie w zakres opracowania planu. W przypadku obszarów Natura 2000, warto wyznaczyć dla poszczególnych siedlisk naturalnych gatunki typowe, które również podlegałyby ocenie przy sporządzaniu planu ochrony tych obszarów. Także podczas wykonywania ocen oddziaływania na środowisko, biota grzybów powinna być brana pod uwagę podczas określania stanu środowiska przyrodniczego i przewidywanych zmian przy realizacji inwestycji. Ocenie powinny podlegać zagrożenia szkodliwego oddziaływania (przynajmniej na gatunki chronione grzybów) przy budowaniu oraz funkcjonowaniu planowanej inwestycji oraz powinny zostać przedstawione sposoby zapobiegania i/lub rekompensowania szkodliwego oddziaływania na te gatunki. Tylko zwrócenie większej uwagi na grzyby jako nieodłącz-

ny składnik każdego ekosystemu pozwoli na rzeczywistą ochronę tych organizmów szczególnie poza terenami chronionymi.

Celem artykułu jest przedstawienie aktualnego stanu prawnego dotyczącego ochrony grzybów wielkoowocnikowych oraz określenie trudności w realizacji założeń teoretycznych dotyczących ochrony grzybów, a także zaproponowanie nowych rozwiązań w podejściu do ochrony tych organizmów.

Aktualny stan ochrony i oceny zagrożenia gatunków grzybów wielkoowocnikowych w Polsce

Aktualna, wprowadzona w roku 2004, lista gatunków chronionych grzybów wielkoowocnikowych (Dz. U. Nr 168, poz. 1765) zawiera około 100 gatunków i obejmuje zarówno gatunki szeroko rozpowszechnione, pospolicie spotykane, łatwo zasiedlające siedliska zastępcze, jak i gatunki skrajnie rzadkie, znane z pojedynczych stanowisk na terenie Polski. Wszystkie te gatunki podlegają takim samym rygorom prawnym. W przypadku grzybów pospolitych stosowanie prawa i jego egzekwowanie nie jest możliwe do spełnienia.

Teoretycznie informacje o naszej wiedzy na temat zagrożenia poszczególnych gatunków powinna odzwierciedlać czerwona lista, która zawiera wykaz gatunków uznanych za zagrożone oraz ocenę tego zagrożenia. Pierwsza czerwona lista powstała w roku 1986 (Wojewoda i Ławrynowicz 1986) i obejmowała 800 gatunków. W latach 1992, 2006 ukazały się jej uaktualnienia. Na ostatniej czerwonej liście (Wojewoda i Ławrynowicz 2006) umieszczono 963 gatunki, w tym za najbardziej zagrożone (kategoria E) uznano 423, czyli 44%. Teoretycznie są to „gatunki zagrożone wymarciem, których przeżycie jest mało prawdopodobne, jeśli nadal będą działać czynniki zagrożenia” (Wojewoda i Ławrynowicz 2006). Jednak, nawet rozpatrując tę „najwyższą” kategorię zagrożenia zauważyć można, że zaklasyfikowano do niej gatunki o różnym stopniu zagrożenia, za-